

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Федірця Олега Володимировича на тему:

«Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами

В умовах обрання Україною стратегічного курсу на євроінтеграцію важливими інструментами економічної політики країни мають стати структурна перебудова та модернізація агропродовольчої сфери, розвиток інноваційно-інвестиційної моделі національної економіки, що базована на впровадженні нових прогресивних технологій в економіку та управління діяльністю суб'єктів господарювання. Незважаючи на це, розвиток аграрного виробництва в нашій країні досі не став належним засобом підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та національної і продовольчої безпеки держави. Сучасну вітчизняну агропродовольчу сферу можна розглядати в якості не збалансованої системи взаємодії як старих соціально-економічних та технологічних систем, що залишилися в спадок, так і нових, виникнення яких зумовлено розвитком процесів глобалізації та індустріалізації в світовій економіці.

Підтримання високих темпів розвитку агропродовольчої сфери та рівня прибутковості аграрних підприємств не можливе без ефективного використання потенціалу національної економіки як первинної ланки господарського механізму, що акумулює в собі всі ресурси, завдяки результативному використанню яких можна здійснювати основні економічні процеси, формувати збалансовані виробничо-господарські

відносини між державою, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання, створювати національний дохід та забезпечувати добробут населення.

Зазначене переконливо свідчить про актуальність теми дисертації Федірця О.В., де автор поставив за мету розв'язати теоретико-методологічні та науково-прикладні проблеми розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи в сучасних динамічних умовах.

Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету за темами: «Управління соціально-економічною системою в умовах національних і глобалізаційних викликів» (державний реєстраційний номер 0117U003102); «Управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери України» (державний реєстраційний номер 0118U005208); «Управління національною безпекою в умовах глобалізаційних викликів: макро-, мікро-регіональний та галузевий рівні» (державний реєстраційний номер 0118U005209), у межах виконання яких автором здійснено обґрунтування теоретичних, методологічних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації Федірця О.В., які містяться в роботі, є обґрунтованими та достовірними, опрацьовані у повній відповідності з метою та завданнями, предметом і об'єктом дослідження, базуються на загальнонаукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх узагальнень, критичному осмисленні наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених з проблем розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

Дисертація складається із анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 364 сторінках комп'ютерного тексту. Дисертація містить 39 таблиць, 56 рисунків, 9 додатків. Список використаних джерел налічує 526 найменувань. Структура роботи повністю узгоджується з її назвою, метою і завданнями дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні основи розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи»** автором узагальнено сутнісну характеристику агропродовольчих соціально-економічних систем та їх зв'язок з вектором економічного розвитку країни; визначено концептуальні засади сучасних підходів щодо розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; встановлено особливості функціонування соціально-економічної системи управління розвитком агропродовольчої сфери.

У другому розділі **«Методологічні засади розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи»** розкрито особливості системного підходу до розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; сформовано концепцію модернізації агропродовольчих соціально-економічних систем; досліджено методологічні аспекти оцінювання ефективності розвитку агропродовольчої сфери та ряд інших методичних підходів, що дали змогу вдало сформулювати методологію дослідження і на основі неї отримати окремі положення наукової новизни.

У третьому розділі **«Аналіз стану розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи»** дисертант обґрунтовує напрям трансформації агропродовольчої сфери в сучасних умовах; визначено сучасні тенденції розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; проаналізовано розвиток і результативність агропродовольчих соціально-економічних систем.

У четвертому розділі **«Концептуальні засади розвитку**

агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи» автором визначено чинники управління розвитком агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; запропоновано напрями удосконалення державного регулювання соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери; обґрунтовано моделі управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери.

У п'ятому розділі «Трансформація та стратегії соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери України» автором обґрунтовано механізм збалансованого розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; сформульовані стратегії розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи; розроблено механізм формування енергетичної стратегії господарських суб'єктів агропромислової сфери.

Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні огляди та звіти Кабінету Міністрів України, міжнародних організацій, публікації вітчизняних та зарубіжних учених, результати власних досліджень.

Вирішення поставлених завдань здійснювалося на основі системного підходу до вивчення досліджуваних явищ і процесів та діалектичного методу пізнання, які дозволили комплексно розглянути соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери. Під час виконання роботи було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічний, монографічний, економіко-математичний, економіко-статистичний, експертних оцінок, математичного моделювання, графічний, порівняння та інші методи у сфері економічних досліджень.

Чітка послідовність у постановці та вирішенні задач, сформульованих згідно мети дослідження, є підтвердженням наукової аргументованості та достатньої обґрунтованості основних положень і висновків, викладених у дисертації.

Оцінка новизни наукових положень

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту та сутність дисертаційного дослідження, є наступні положення:

запропоновано концепцію розвитку суб'єктів агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи, в основу якої покладено принципи інклюзивної економіки з обов'язковим збереженням сталих пропорцій між функціональними складовими і їх збалансуванням;

розроблено модель парадигми, як уявлення про предмет розгляду, на рівні держави, місцевого самоврядування, транснаціональних компаній, агрохолдингів, малого і середнього бізнесів (фермерів) а також населення з урахуванням впливу каталізаторів та принципів формування соціально-економічного розвитку кожної з систем;

удосконалено методичні підходи до забезпечення вибору стратегій розвитку діяльності суб'єктів агропродовольчої сфери, які передбачають обґрунтування вибору стратегії на основі реалізації послідовності етапів;

удосконалено класифікацію загроз розвитку соціально-економічних систем агропродовольчої сфери, що має доповнюватися за ознаками: політичні – як протиріччя національного суверенітету та глобалізації; правові – глобальне регулювання міжнародних відносин; інноваційні – розвиток інфраструктури, нові технології, устаткування, сорти рослин та види тварин;

набули подальшого розвитку пропозиції щодо поліпшення функціональної структури механізму стратегічного управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери в контексті підходів щодо вибору типу та побудови відповідної моделі, структури, формах економічного та адміністративного управління, методів побічного впливу на соціально-економічний розвиток;

поглиблено та розширено категорійно-понятійній апарат «соціально-економічного розвитку», що забезпечує сталий розвиток підприємств,

місцевих територій в складі агропродовольчої сфери та передбачає сукупність взаємовідносин економічного і позаекономічного характеру, які обумовлюються встановленими на певній організаційній основі правилами і обмеженнями;

розроблено рекомендації інклюзивної трансформації суб'єктів агропродовольчої сфери, що передбачає ряд змін на макрорівні (введення «соціального податку» залежно від земельної площі, фінансування енергетичної та логістичної інфраструктури, стимулювання створення нових робочих місць та соціальної інфраструктури через надання податкових пільг) та мікрорівні (сплата податків за місцем ведення бізнесу, партнерські угоди з громадами та соціальна відповідальність, органічне виробництво, відмова від вирощування монокультур).

Практичне значення отриманих результатів

Отримані результати дослідження Федірця О.В. мають практичне значення для формування моделі взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність, розвитку інституту місцевого самоврядування, удосконалення процесу управління соціально-економічним розвитком, формування та забезпечення вибору стратегій розвитку діяльності суб'єктів агропродовольчої сфери.

Практичне значення одержаних наукових результатів підтверджено їх впровадженням та апробацією у діяльність Департаментів агропромислового розвитку Полтавської та Запорізької обласних державних адміністрацій, Постійної комісії Полтавської обласної ради з питань освіти, науки та культури, Решетилівської міської ради, С(Ф)Г «Сад», ТОВ «ПАФ Гарант», ПП «Ручки-Агро», С(Ф)Г «Івко В.І.», Запорізької обласної організації Товариства «Знання» України та в навчальному процесі Полтавської державної аграрної академії.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

За темою дисертації опубліковано 67 наукових праць, серед яких: 12 розділів колективні монографії, 31 статті у наукових фахових виданнях, з яких 3 – входять до НМБД Scopus та Web of Science, 24 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій які належать автору особисто складає 30,18 друк. арк.

Зміст і якість опублікованих праць у наукових фахових виданнях та їх кількість повною мірою розкривають результати наукового дослідження, відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Особистий внесок здобувача у колективних працях відображено у переліку публікацій, які наведено в авторефераті. Основні наукові розробки, ідеї щодо використання представлених у роботі теоретико-концептуальних положень, методичних засад, прикладного інструментарію, а також загальні наукові положення і практичні результати доповідалися докторантом на 25-х конференціях різного рівня.

Автореферат оформлений відповідно до нормативних вимог, відображає всі основні положення дисертації, розкриває наукову новизну та результати дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Не зважаючи на вагомі позитивні результати проведеного дослідження, воно не позбавлене ряду зауважень та дискусійних положень:

1. На стор. 111 дисертант проводить систематизацію пріоритетних напрямів аграрної політики щодо адаптації господарської діяльності в сільському господарстві до європейських та світових умов, а також підвищення ефективності розвитку аграрного сектору економіки

задля забезпечення населення якісним, безпечним, доступним продовольством, розширення експортного потенціалу країни. При цьому здобувач обходить увагою формування ринкового обігу земель в Україні, хоча земельні відносини є однією з найважливіших складових аграрної політики.

2. У підрозділі 2.1 (стор. 150-151) автор достатньо комплексно досліджує можливості біфуркації систем та наполягає, що якісні зміни в агропродовольчій сфері як соціально-економічній системі, що відбуваються в точках біфуркації, забезпечуються зміною атракторів і передбачають управління хаосом. При цьому доцільно було б проаналізувати фактичні та потенційні біфуркаційні точки та атрактори агропродовольчої сфери України.

3. На рис. 2.5 (стор. 153) представлено схему узгодження інтересів суб'єктів у механізмі соціально-економічного розвитку. При цьому не важко погодитися з тим, що в блоці суб'єкти соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери зазначено лише населення, місцеве самоврядування, великий, середній та малий бізнес. На мою думку, мають також бути враховані інтереси міжнародних агентів – міжнародних організацій, інших країн та закордонних компаній.

4. На рис. 2.6 (стор. 156) здобувач зосереджує увагу на систематизації проблем та чинників глобалізації, що впливають на агропродовольчу сферу. На мою думку серед чинників не врахований військовий, екологічний, інвестиційний та епідеміологічний. Тому, доцільно було б дані чинники класифікувати не як соціальні, економічні, інноваційні, політичні та організаційно-правові, а як соціально-епідеміологічні, еколого-економічні, інноваційно-інвестиційні, військово-політичні та організаційно-правові.

5. При розгляді механізму реалізації державної політики соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери (рис. 4.5, стор. 286) поряд з іншими бажано було б сконцентрувати увагу на питаннях

посилення якості харчової продукції та сільськогосподарської сировини, а також питаннях формування зовнішньоекономічної стратегії розвитку агропродовольчої сфери.

6. При побудові концептуальної структури державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери (рис. 4.6, стор. 294) поряд з ринком капіталу, ринком готової продукції, ринком капіталу, ринком ресурсів і матеріально-технічних засобів, доцільно було б окремо виділити ринок землі, без якого робота всіх інших зазначених ринків є суттєво ускладненою.

7. Висновки до параграфів завеликі за обсягами та потребують більш лаконічного викладу. Деякі громіздкі рисунки та таблиці можна було винести у додатки (зокрема, рис. 1.7, 2.4, 4.3, 4.9, табл. 1.5, 2.4, 2.6, 3.5).

Проте висловлені зауваження в цілому носять рекомендаційний характер і не знижують наукової та практичної цінності висновків і рекомендацій дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Федірця Олега Володимировича «Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика» є самостійно виконаною автором і завершеною науково-дослідною роботою, яка відзначається новизною, отриманими новими науково обґрунтованими результатами, що вирішують важливу наукову проблему розвитку агропродовольчої сфери і мають важливе практичне значення для вдосконалення підходів до удосконалення управління соціально-економічним розвитком.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати дослідження свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, вміння вирішувати складні наукові й прикладні проблеми.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Автореферат відповідає за своїм змістом та структурою дисертаційній роботі. Обсяг друківаних праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінюючи отримані в дисертаційній роботі науково обґрунтовані результати, їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, вважаю, що дисертація «Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика» за своїм змістом, оформленням, теоретичним обґрунтуванням, рівнем наукової новизни, обсягом проведених досліджень і прикладною значущістю розробок відповідає вимогам викладеним у пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами та доповненнями), а її автор, Федірець Олег Володимирович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
заступник директора з науково-
проектної роботи, завідувач відділу
земельних відносин та
природокористування Національного
наукового центру «Інститут аграрної
економіки» Національної академії
аграрних наук України

Ольга ХОДАКІВСЬКА